

УДК 331.556.46: 314.15(477.86/.87): 929 Зубрицький
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/22.166848>

Микола ТУГАЙ,
orcid.org/0000-0001-5540-2953
аспірант кафедри етнології і археології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) tmikola69@gmail.com

МІГРАЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА У ПУБЛІКАЦІЯХ О. МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО

У статті розкрито особливості дослідження міграції як соціального процесу у розвідках о. М. Зубрицького. З'ясовано та проаналізовано причини, цілі та наслідки міграції для українського населення Бойківщини. До основних причин міграції вчений відніс важке соціально-економічне становище. Встановлено, що стратегією міграції людей був заробіток грошей і зміна свого життя. Дослідник також описав окремі елементи життєдіяльності мігрантів (роботу, відпочинок, весілля). Зазначено, що у вченого сформувалося подвійне бачення цього явища. З одного боку, він позитивно оцінював міграційний рух українського населення Бойківщини та намагання людей змінити своє життя на краще, з іншого – наполягав на тому, щоб люди залишалися на рідній землі і працювали на своїх господарствах, зміцнювали національну ідею, торгівлю та промисли.

Ключові слова: еміграція, міграційний рух, Бойківщина, о. М. Зубрицький.

Mykola TUGAI,
orcid.org/0000-0001-5540-2953
post-graduate student of chair of archeology and ethnology
Vasyl Stefanyk Precarpatian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) tmikola69@gmail.com

MIGRATION ISSUES IN THE PUBLICATIONS BY O. MIKHAIL ZUBRITSKY

The article reveals the features of the study of migration as a social process in the research works of O. M. Zubritsky. The causes, goals and consequences of migration for the Ukrainian population of Boykivshchyna are clarified and analyzed. The scientist attributed the difficult socio-economic situation to the main reasons of migration. It is established that the strategy of migration of people was earning money and changing their lives. The researcher also described some elements of the life of migrants (work, rest, wedding). It is noted that the scientist formed a double vision of this phenomenon. On the one hand, he positively evaluated the migration movement of the Ukrainian population of the Boykivshchyna and people's attempts to change their lives for the better; on the other hand, they insisted that people remain on their native land and work on their farms, strengthen the national idea, trade and industry.

Key words: emigration, migration movement, Boykivshchyna, o. M. Zubritsky.

Постановка проблеми. Проблематика міграції є однією з ключових тем у сучасній етнологічній науці. Дослідження вказаної теми відображається у науковій літературі з кінця XIX ст. У наукових розвідках, статтях і монографічних дослідженнях аналізують причини, цілі та наслідки міграційних рухів. Проблема міграції проаналізована у публікаціях о. М. Зубрицького. У них він виклав своє бачення міграції, свідком якої був.

Аналіз досліджень. Сьогодні в українській етнологічній науці немає праці, у якій було б узагальнено та проаналізовано етнографічну діяльність о. Михайла Зубрицького, окрім статті вітчизняного дослідника Г. Дем'яна, у якій він аналізує статті народознавця з цієї проблематики.

Мета статті – розкрити основні думки та ідеї о. Михайла Зубрицького стосовно теми еміграції, з'ясувати його бачення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Однією з багатьох тем, які досліджував о. М. Зубрицький, є тема міграції. Його активна наукова діяльність у часі збігається з першою хвилею еміграції українського населення до Західної Європи та країн Америки в кінці XIX – на початку XX ст. Тому не дивно, що він не зміг оминати цю актуальну тему і присвятив їй кілька наукових розвідок. Так, Г. Дем'ян вказав, що в основі трактування причин, суті і наслідків еміграції місцевого населення є національно-державницькі потреби, пов'язані з поневоленням українського народу іноземними державами (Дем'ян, 2008: 368).

Основною тематикою, відображеною в публікаціях о. М. Зубрицького, стали передумови, причини і напрями міграції українського населення Бойківщини, опис робочих і вихідних днів, а також святкування весілля.

Середосновних причин еміграції о. М. Зубрицький вважав тяжкі умови життя, відсутність грошей на проживання та складне соціально-економічне становище. З цього приводу вчений писав, що люди «готові хоть і зараз утікати з краю голоду і нужди» (Зубрицький, 1902: 3), бо «там можна добрі гроші заробити» (Зубрицький, 1906: 2). У сучасних розвідках підкреслюється, що перша хвиля переселенського руху була «економічною» (Чорний, 2013: 77), її основною причиною було перенаселення території, що спричиняло «голод на землю», бідність і злидні. Отже, люди, вирушаючи у далекі краї, шукали кращого життя, роботи, зокрема для заробітку грошей.

У своїх публікаціях о. М. Зубрицький вказував, що міграційні рухи на західноукраїнських землях розпочалися з Лемківщини: «до Америки йдуть Лемки воль больше якъ 20 летъ, еміграція захопила сильно и Леській повіть, а въ старосамборскомъ нехто не думав ети до Америки» (США – Т. М.) (Зубрицький, 1901: 3). Як вказує вітчизняний дослідник С. Качараба, лемківська міграція почалася у 1880 р. і згодом розповіді про «казкові» заробітки у США із Лемківщини перекинулися на сусідню Бойківщину (Качарабач, 2017: 83). За свідченням дослідника, місцеве населення ще здавна ходило на роботу у сусідні регіони, зокрема на Буковину і на Гуцульщину, й описував це так: «Зъ деякихъ сель въ горахъ ходили давнейше молоди паробки на Буковину до гуралень, а старши газди ще й теперъ йдуть въ Гуцульщину купувати вовць, яки ту на месци продають «Куржакамъ» т. е. Лемкамъ зъ Дуклянського и Сяноцкого» (Зубрицький, 1901: 3)

На думку о. М. Зубрицького, емігрували люди різного походження, різного віку та статі, а також майнового становища. Він писав, що «їдуть молоді парубки, навіть 17 літні, їдуть і старші, деколи й газди, обдовжені, бо сподівають ся своїм заробітком сплатити довги. Навіть жиди їдуть» (Зубрицький, 1902: 2). Аналізуючи статистичні дані за 1900–1906 рр. на приклялі села Мшанець, у якому він проводив свою душпастирську діяльність, народознавець писав, що «вийшло загалом до Америки 77 осіб на 1 230 руського населення; 16 людей вернуло (оден газда був вже два рази в Америці); 3 жінки; одна вдова, друга пішла з дитиною до свого газди, а третя сего року в лютім віддала ся, а що їй нова родина докучала, утєкла звідтам і потайки поїхала до Америки, – і 4 дівки» (Зубрицький, 1906: 2). Така ж ситуація простежувалася в Лютовиську: «виїхало кільканадцять, з сел виїжджають також, виїхали і молоді жидівки. Де наш християнин подасть ся,

вибирають ся за ним і жиди, бо боять ся, щоби нашим людем без них не навкучило ся» (Зубрицький, 1902: 2). Здебільшого мігрувало найбідніше населення краю: «бездомни бурлаки, що не мають ань хижь, ань ґрунту, а не хотять служити у газди за малу зарплату» (Зубрицький, 1901: 3).

Аналіз публікацій О. М. Зубрицького вказує, що у різних поколіннях було різне сприйняття міграції. Молоді люди бачили в еміграції спосіб заробітку грошей, зміни свого життя на краще та можливість побачити світ. Натомість старше покоління боялося відправляти своїх дітей у чужу країну, переживаючи за їхнє життя. На підтвердження цього факту ми вважаємо за доречне розмістити опис, розміщений у статті о. М. Зубрицького, про газду і його синів, які хотіли їхати до Америки: «Один газда має 3 синів; два хотіли іти до Америки, та батько не велів. Середуций дуже гапирав ся, а отець відтак жалував ся перед другим: «Напер ся конче їхати до Гамерики, бодай там згоріла» і таки і одного не пустив» (Зубрицький, 1906: 2).

Також аналогічна ситуація була пов'язана із молодими хлопцями, які вирушали на заробітки, щоб забезпечити своє майбутнє й отримати кошти для майбутнього шлюбу та подружнього життя. М. Зубрицький описав випадок із тодішньої повсякденності: «Тепер, як парубок має з 18 літ, повідає дома, що піде до Америки. Як родичі не годять ся, він зачинає торочити, що суть дівки, треба вінувати; а з відки? а з чим? І так товче довший час, аж батьки згодять ся. А оден парібок реклямований мав женити ся. Батьки собі укладали по свому, а він повідає: «я буду ту а ту брати»; батько відповідає: «не буде она на моім заході!» – «То я не буду женити ся, робіть си ту, що хочете, а я піду до Гамерики!» І таки батько уступив» (Зубрицький, 1906: 2).

Обидві історії, на нашу думку, ілюструють, що люди вирушали на інші континенти, мотивовані розповідями про можливість заробітку грошей для різних потреб.

Для того, щоб туди дістатися, люди часто позичали гроші, бо не мали матеріальної змоги поїхати за океан. За словами о. М. Зубрицького, їх позичали у багатих газдів або в церкві. Вартість подорожі до США, за словами дослідника, коштувало 150 зр. Проте знаходилися особи, які хотіли заробити на цих людях – «беруть по 150 зр. і обов'язують ся до року прислати, а пощичающий вимовляє собі 15 зр. проценту» (Зубрицький, 1906: 2).

Шлях мігрантів пролягав до Устрік (сучасна територія Польщі), пізніше, минаючи Устріки, їхали до Освенціма, далі прямували до Гамбурга (сучасна територія Німеччини), далі – до Нью-

Йорка. На шляху до Америки люди долали багато перешкод. Першою з них було проходження кордону: «на границі деколи здержують виходців, ели який не відбув військової служби чи вправ, або не заплатив військової такси» (Зубрицький, 1902: 2). Молодим хлопцям, які не відбули військової служби, було важко виїхати з країни (тодішня Австро-Угорщина), проте вони знаходили можливість оминати «границю». М. Зубрицький так описав цей момент: «одні вискакували з вагонів перед граничною стациєю, а наняті провідники перепроводжають їх через границю» (Зубрицький, 1906: 2). Часто люди брали провідників, які допомагали дістатися Гамбурга – одного з портів, із яких вирушали люди до США (Качараба, 2017: 83).

Згідно із записами о. М. Зубрицького, часто провідника вибирали із «жидів». Майже всі емігранти в Устріках перевдягалися у «панський стрій», який зазвичай купляли у жидів. Проте згодом люди їхали прямо до Освенціма (сучасна територія Польщі) «до агенційного дому Зофії Бесадецької... там перебирають ся в новий стрій і їдуть дальше» (Зубрицький, 1902: 2).

Кінцевим пунктом призначення була Америка, найчастіше Нью-Йорк. Тут люди намагалися знайти вже знайомих, сусідів «питають ся його до кого їде, і він показує адрес, а тамтого питають ся, чи він схоче заопікути ся новоприбулим» (Зубрицький, 1906: 2). Зазвичай там новоприбулий і залишався, допоки не знаходив собі роботу і місце проживання.

Сферами зайнятості були різні роботи, які не потребували високої кваліфікації робітників, переважали сфери, де потрібна була фізична сила, оскільки здебільшого працювали на фабриках, заводах, шахтах, копальнях та у лісі. За словами о. Михайла Зубрицького, «наші люди по найбільше роблять коло цегли в Perth Amboy N. J. і в полотняній фабриці в Manchester N. H.; інші роблять в фабрика заліза, та рубають дерево по лісах» (Зубрицький, 1906: 2), додаючи, що «тяжко дуже гарують, кожний так робить, як кінь, а заробляє стільки, що у нас не заробив би чоловік з конем. Додають, що як би так твердо люди робили з краю, то не треба би і до Америки йти» (Зубрицький, 1902: 2).

Після прибуття людей до Америки їхній світогляд змінювався. Це було пов'язане насамперед із тим, що потрібно було починати життя з початку, пристосовуватися до умов і нових реалій. Людей не сприймали тамтешні мешканці, і часто між ними виникали різні конфлікти. За словами о. Михайла, місцеві діти «кидають за нашими людьми на улици камінем. Ідуть собі два

або або три чи і більше, а діти «бойсики» наберуть каміня або шутру і кидають в них, нераз просто в очі» (Зубрицький, 1906: 2).

Зазвичай чоловіки вирушали за кордон і залишали на господарстві своїх дружин. М. Зубрицький описав один випадок господарювання жінки: «Одна жінка зайшла в літі в жнива 1905 р. до одного газди, щоби пішов до неї косити збіже, і давала йому 1 корону. А він повідає: «Твій газда заробляє в Америці 4 кор. денно, то мені дай 2 кор., а тоді піду косити»» (Зубрицький, 1906: 2).

Зароблені кошти, зазвичай, пересилали на Батьківщину. Вони надсилали через банки в Липську і Будапешт і вказували, що робити із цими грошима. Звісно, насамперед віддавали позичені гроші на дорогу, дехто дає частину грошей на церкву: «поодні наказують дати 5 злр. на службу божу або на церков, а оден газда прислав був 300 злр. на кивот до місцевої церкви» (Зубрицький, 1906: 2). Також гроші використовували для поліпшення свого життя та життя родини, будували будинки, купляли землю, так, один місцевий житель купив 13 моргів поля (Зубрицький, 1906: 2).

За словами о. М. Зубрицького, деякі люди не використовували гроші собі на благо, а просто витрачали їх намарно. Він пов'язував це з тим, що людина потрапила у зовсім іншу обстановку: «там ліпше попоїв що-день, ніж дома на Великдень, справив собі ліпшу одіж, мав усе готовий гріш і не зазнав тої поневірки, яку мусів зносити в своїм ріднім краю від першого-ліпшого посіпаки» (Зубрицький, 1902: 2). Були такі чоловіки, що і не давали про себе ніякої звістки (Зубрицький, 1902: 2).

За словами о. М. Зубрицького, багато людей поверталися на Батьківщину, оскільки сумували за домом, за родиною. Проте через деякий час людина поверталася назад, тому що відчувала різницю у повсякденності. Дослідник писав: «там щодень рано пив каву, відтак їв мясо і пив добре пиво, а дома треба приставати на пісну бульбу, вівсяний чир і хліб та неомашений борщ. Тому неоден побуде якийсь час і їде назад» (Зубрицький, 1906: 2).

На чужині українські емігранти намагалися дотримуватися своїх звичаїв. Зокрема, о. М. Зубрицький описав святкування весілля емігрантів. Дослідник здійснив опис святкування згідно зі спогадами Р. Петричковича. За його словами, дівчата обирали собі хлопців «замітуєть ся, привиджує до себе; а як прийде між ними до близьких зносин, жадає від нього щоби з нею женив ся» (Зубрицький, 1913: 1). Якщо хлопець відмовлявся, то дівчина робила все, щоб він на ній

оженився. Зокрема, вона «подає на нього жалубу до тамошних властей і ті дають йому до вибору» (Зубрицький, 1913: 1). Хлопець мав або одружитися, або виконати примусові роботи. В такому разі більшість хлопців погоджувалися на шлюб (Зубрицький, 1913: 1).

У разі згоди у п'ятницю наречений із двома товаришами йшли кликати на весілля, «і всі разом наберуть фляшок з вином і віскою». За словами Р. Петричковича, у суботу люди сходилися на 3 годину і забавлялися до 10 години. «Молодий купує пиво, вино, віску, содову воду і гості пють і се у них називається «пити перше пиво» (Зубрицький, 1913: 1). Того ж дня вибирали друзів і дружок, яких має бути по 3.

Наступної неділі священник говорив першу оповідь. У суботу всі знову сходилися і забавлялися, «як попередньої суботи, пють «друге пиво» (Зубрицький, 1913: 1). У неділю знову сходилися на весілля. «Дружки купують букети і пришпилюють дружбам і другим гостям, молода купує букет для молодого. Дружки розносять пиво і припрошують гостей щоб пили. Тоді вже і музика грає» (Зубрицький, 1913: 1).

У понеділок збиралися молоді, дружби, дружки та ще кілька гостей до молодої і йшли до шлюбу. Як описував о. М. Зубрицький, «за оповіді і шлюб платять священникови 16 долярів, а крім то всі весільні гості, що є на шлюбі, платять по 1 доляр-рови на церков» (Зубрицький, 1913: 1). Згодом робили фотографію за 6 доларів за 12 фото. Згодом ввечері знову збиралися і забавлялися. Тривалість весілля складала 3–4 тижні, де на кожний день був свій обряд традиційних елементів (оповіді, шлюб, дружби, дружки), а також нові (фотографія) (Зубрицький, 1913: 1).

Ціна проведення весілля становила від 100 до 150 доларів. Це залежало від кількості гостей та випитого спиртного. За словами Р. Петричковича, весілля одного мшанецького парубка Сенька Рилина коштувало 136 доларів, «лише за напитки». М. Зубрицький вказував, що 680 кор. (136 дол.) є великою сумою, і що «і тих 630 корон було б йому

на що іншого придалося» (Зубрицький, 1913: 2). Підсумовуючи статтю, отець звертається до людей «щоби старалися віднести їх від такої нерозумної розтрати грошей» (Зубрицький, 1913: 2).

За підрахунками о. Михайла Зубрицького, на 1913 р. «всіх виходців з Мшанця в Америці 129 душ; виходять по найбільше парібки і дівчата, жонатих чоловіків не багато іде, ще менше замужних невіст» (Зубрицький, 1913: 1).

Михайло Зубрицький позитивно оцінював намагання людей знайти кращу долю. Ми погоджуємося із думкою Г. Дем'яна, що учений ніколи не вважав еміграцію раціональним вирішенням проблеми, пов'язаної з іноземним поневоленням, яке довело населення до важких злиднів (Дем'ян, 2008: 368), і сам вказував, що: «Америка дає нашим селянам багато гроша, але рівночасно втворює межі небували до сього часу водносинь» (Зубрицький, 1901: 3). Підсумовуючи вище сказане, дослідник в одній зі статей пише: «одним словом, веселе життя» (Зубрицький, 1906: 2). Продовжуючи наголосив, що: «Наш чоловік, їдучи до Америки, їде в країну багату й заможну, в країну особистої волі і пошанованя гідности кожного горожанина, а дома лишає бідноту, темноту, самовол, і визиск. Наша конституція, добре обкромлена, і єснує лиш на папері. Коби наш мужик, придивившися добре всему в Америку зрозумів усе, а відтак вернувши в родню сторони старався поволи те дома переводити за тим агітувати, то тим причинив би ся до піднесення свого народа» (Зубрицький, 1902: 2).

Висновки. Проблема міграції у дослідженнях о. Михайла Зубрицького відображена у кількох статтях, у яких детально описані причини, цілі та наслідки еміграції для місцевого українського населення. Вчений також описав окремі елементи життя мігрантів, зокрема роботу, відпочинок і весілля серед мігрантів. Сам дослідник позитивно оцінював намагання людей змінити життя на краще, проте еміграцію не вважав найкращим способом, він наполягав на зміцненні національної ідеї, торгівлі, промислів та іншого на рідній землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'ян Г. Національно-державницьке спрямування діяльності Михайла Зубрицького. Народознавчі зошити. 3–4. 2008. С. 358–372.
2. Зубрицький М. Весілля у наших емігрантів в Америці. Діло. 1913. 6 (20) серпня. Ч. 184. С. 1–2.
3. Зубрицький М. Еміграція селян з Мшанця до Північної Америки: (Допись з Старосамбірщини). Діло. 1906. 7 (20) червня. Ч. 116. С. 2.
4. Зубрицький М. Еміграція селян з Мшанця до Північної Америки: (Допись з Старосамбірщини). Діло. 1906. 8 (21) червня. Ч. 117. С. 2.
5. Зубрицький М. З-під Лютовиськ: (Меліорація в Михнівці. Читальня «Просвіти» в Лип'ю. Еміграція. Тяжкий рік). Діло. 1902. 8 (21 мая). Ч. 102. С. 2–3.
6. Зубрицький М. Наша еміграція. Діло. 1902. 14 (27) лютого. Ч. 36. С. 2.
7. Зубрицький М. Про еміграцію пишуть у нас часто. Діло. 1901. 13 (26 цвітня). Ч. 82. С. 3.
8. Зубрицький М. Ще о хлопськiм гаразді. Свобода. 1897. 27 марта (8 цвітня). Ч. 13. С. 2.
9. Качараба С. До питання про еміграцію з Дрогобицького повіту наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Дрогобицький краєзнавчий збірник. 2017. Спец. вип. 3. С. 82–89.
10. Мельник В. Міграція українського населення кін. ХІХ – поч. ХХ ст. на тлі соціально-економічних та політичних процесів в Східній Галичині. Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації: тези ІV Міжнародної науково-практичної конференції, 21–22 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 75–77.
11. Чорний Р. Еміграція як фактор зростання неконтрольованого просторового трудової потенції балансування. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 3. С. 76–82.

REFERENCES

1. Demian H. Natsionalno-derzhavnytske spriamuvannya diialnosti Mykhaila Zubrytskoho [National-state of activity of Mikhail Zubrytsky]. Etnografic books. 2008. № 3–4, pp. 358–372. [in Ukrainian].
2. Zubrytskyi M. Vesillie u nashykh emihran iv v Amerytsi [Wedding of our emigrants from America]. Dilo. 1913. 6 (20) serpnia. № 184. pp. 1–2. [in Ukrainian].
3. Zubrytskyi M. Emihratsiia selian z Mshantsia do Pivnichnoi Ameryky: (Dopys z Starosambirshchyny) [Emigration of peasants from Mshanets to North America (Post from Starosambirshchyna)]. Dilo. 1906. 7 (20) chervnia. № 116. p. 2. [in Ukrainian].
4. Zubrytskyi M. Emihratsiia selian z Mshantsia do Pivnichnoi Ameryky: (Dopys z Starosambirshchyny) [Emigration of peasants from Mshanets to North America (Post from Starosambirshchyna)]. Dilo. 1906. 8 (21) chervnia. № 117. p. 2. [in Ukrainian].
5. Zubrytskyi M. Z-pid Liutovysk: (Melioratsiia v Mykhnivtsi. Chyaltalia “Prosvity” v Lypiu. Emihratsiia. Tiazhyky rik) [From Lutovsk (Reclamation in Mikhnevka. Reading room “Prosvita” in Lipiu. Emigration. Hard Year)]. Dilo. 1902. 8 (21 maia). № 102. pp. 2–3. [in Ukrainian].
6. Zubrytskyi M. Nasha emihratsiia [Our emigration]. Dilo. 1902. 14 (27) liutoho. № 36. p. 2. [in Ukrainian].
7. Zubrytskyi M. Pro emihratsiuiu pyshut u nas chasto [About emigration we write often]. Dilo. 1901. 13 (26 tsvitnia). № 82. p. 3. [in Ukrainian].
8. Zubrytskyi M. Shche o khlopskim harazdi [More about the man's gardis]. Svoboda. 1897. 27 marta (8 tsvitnia). № 13. p. 2. [in Ukrainian].
9. Kacharaba S. Do pytannia pro emihratsiuiu z Drohobyttskoho povitu naprykintsi KhIKh – pochatku KhKh st. [On Emigration from Drohobych Country during the break of the XIX and XX centuries]. Drohobych regional collections. 2017. № 3. pp. 82–89. [in Ukrainian].
10. Melnyk V. Mihratsiia ukrainskoho naseleennia kin. ХІХ – poch. ХХ ст. na tli sotsialno-ekonomichnykh ta politychnykh protsesiv v Skhidnii Halychyni [Migration of Ukrainian people XIX beggining XX century on the background socio-economic and political processes in east Galisian]. Historical and cultural heritage: problems preservation and popularization: theses of the IV International scientific and practical conference, April 21–22, 2017. Lviv, 2017. pp. 75–77. [in Ukrainian].
11. Chorny R. Emihratsiia yak faktor zrostannia nekontrolovanoho prostorovoho trudopotentsiinoho balansuvannia [Emigration as a factor of the Growth of Uncontrolled Stial Labor Potential Balancing] Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. 2013. № 3. pp. 76–82. [in Ukrainian].